

UNIVERZITET U NIŠU
EKONOMSKI FAKULTET
Časopis „EKONOMSKE TEME”
Godina izlaženja XLIX, br. 4, 2011, str. 633-649
Adresa: Trg kralja Aleksandra Ujedinitelja 11, 18000 Niš
Tel: +381 18 528 624 Fax: +381 18 4523 268

KOMPARATIVNA ANALIZA STRATEGIJA ODRŽIVOG RURALNOG RAZVOJA ZEMALJA U OKRUŽENJU - OSNOVA ZA KREIRANJE EFEKTIVNE STRATEGIJE ODRŽIVOG RURALNOG RAZVOJA U SRBIJI

Snežana Đekić*

Sonja Jovanović*

Bojan Krstić*

***Rezime:** Politika razvoja ruralnih područja predstavlja osnovu za koncipiranje nacionalne strategije ruralnog razvoja kao veoma važnog razvojnog dokumenta. U današnje vreme aktuelan je savremeni razvojni koncept politike održivog ruralnog razvoja koji predstavlja rezultat integracije politike ruralnog razvoja i politike održivog razvoja. Predmet istraživanja u ovom radu je identifikovanje nekih determinanti za kreiranje politike i strategije održivog ruralnog razvoja. Budući da Srbija još uvek nema strategiju ruralnog razvoja, u radu se, po ugledu na razvijene evropske zemlje, ukazuje na kritične elemente koncipiranja i implementacije ove strategije. Neki od kriterijuma za analizu uzeti su: ciljevi ruralnog razvoja, izvori finansiranja, pokazatelji ostvarenih rezultata, predlozi rešenja. Koncept nacionalne strategije održivog ruralnog razvoja trebalo bi da čini osnovu za kreiranje parcijalnih razvojnih strategija za različita ruralna područja, čime će se bolje definisati potrebe i uskladiti sa raspoloživim resursima i prioritetima.*

***Ključne reči:** ruralna područja, održivi razvoj, politika i strategija ruralnog razvoja.*

Uvod

Politika ruralnog razvoja predstavlja veoma bitan segment politike privrednog razvoja mnogih zemalja. Ovo potvrđuje i primer Evropske unije, gde ruralni razvoj predstavlja jedan od najznačajnijih prioriteta u razvoju. Kako bi se

* Univerzitet u Nišu, Ekonomski fakultet;

e-mail: snezana.djekic@eknfak.ni.ac.rs, sonja.jovanovic@eknfak.ni.ac.rs, bojkr@eunet.rs
Rad je realizovan u okviru projekata br. 179066 i 031020 Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije.

UDK: 338.43:502.131.1, pregledni rad

Primljeno: 31.5.2011. Prihvaćeno: 13.10.2011.

realizovala politika ruralnog razvoja, neophodan je strateški okvir za identifikovanje raspoloživih resursa i prioriteta u vidu strategije ruralnog razvoja. Pored strategije, važan dokument u vođenju politike ruralnog razvoja jeste i program ruralnog razvoja.

Predmet analize u ovom radu jeste strategija ruralnog razvoja koja bi trebalo da bude osnova dugoročne politike razvoja ruralnog područja, velike teritorije Republike Srbije na kojoj živi nešto manje od polovine ukupnog broja stanovnika. *Cilj rada* je da sagleda kritične elemente okvira za izradu efektivne strategije održivog ruralnog razvoja. Važan aspekt u tom pravcu predstavlja adekvatan nacionalni okvir za formulisanje politike održivog ruralnog razvoja, odnosno usmeravanje razvoja na dugi rok uz uvažavanje ekonomske, ekološke i socijalne dimenzije koncepta održivog razvoja.

Dosadašnja politika ruralnog razvoja Srbije uglavnom je bazirana na kratkoročnim programima i elementima strategija razvoja određenih sektora (najčešće sektora poljoprivrede). Poslednjih nekoliko godina bilo je predloga strategije ruralnog razvoja. Predmet analize u ovom radu je i Nacrt strategije ruralnog razvoja Srbije iz 2010. godine koji se konceptualno dosta razlikuje od strategija ruralnog razvoja zemalja u okruženju.

U radu je uz pomoć komparativnog metoda i metoda analize napravljen pregled strategija i programa ruralnog razvoja nekoliko zemalja Evropske unije i zemalja u okruženju, a sintezom rezultata došlo se do smernica za kreiranje efektivne strategije ruralnog razvoja Srbije.

1. Modeliranje okvira politike održivog ruralnog razvoja

Jedno od važnih pitanja u politici razvoja mnogih zemalja jeste integracija politike održivog razvoja i politike razvoja poljoprivrede. Rezultat toga je koncept politike održivog ruralnog razvoja. On je u skladu sa savremenim razvojnim konceptima koji istovremeno povezuju i uvažavaju nekoliko razvojnih dimenzija – ekonomsku, ekološku i socijalnu.

Uspeh u ostvarivanju održivog ruralnog razvoja pretpostavlja adekvatan okvir nacionalne politike za održivi poljoprivredni i ruralni razvoj. „Ruralno područje je specifična privredna, društvena i prostorna sredina. Zbog toga je neophodno da postoji integralno upravljanje ruralnim razvojem.” (Đekić 2010, 204) Krajnji cilj jeste kreiranje strateških planova i programa čijom realizacijom bi se uticalo na usmeravanje razvoja ruralnih sredina, razvoj nepoljoprivrednih aktivnosti, zaustavljanje depopulacije ovih područja, obezbeđenje dovoljno hrane za domaće tržište i aktivnije učešće u spoljnotrgovinskoj razmeni poljoprivrednim i prehrambenim proizvodima. „U strategijama ruralnog razvoja teoretski su do sada uobličena tri konceptijska pristupa: strategije fokusirane na pojedine sektore (sektorski pristup), strategije fokusirane na ruralnu sredinu (prostorni pristup) ili

**Komparativna analiza strategija održivog ruralnog razvoja zemalja u okruženju
- osnova za kreiranje efektivne strategije održivog ruralnog razvoja u Srbiji**

strategije fokusirane na stanovništvo." (Bogdanov 2007, 41) Sprovedenjem strategije ruralnog razvoja trebalo bi omogućiti povećanje konkurentnosti sektora poljoprivrede, ali i ostalih sektora u okvirima ruralnih sredina. Prilikom integracije ruralne i poljoprivredne politike potrebno je uvažavati ekološku dimenziju. Bitna odrednica u ovom razvoju jeste koncept održivosti, odnosno usmeravanje razvoja na dugi rok uvažavanjem kako ekonomskih, tako i ekoloških i socijalnih prilika u ruralnim sredinama.

Veoma često se kao prepreke za kreiranje i realizaciju ovakve politike razvoja javljaju:

- 1) Nizak nivo svesti o ekološkoj problematici i potrebi za očuvanjem prirodne sredine;
- 2) Nedostatak veština i iskustava za integraciju koncepta održivog razvoja i strategije ili programa ekonomskog razvoja ruralnog područja;
- 3) Nedovoljno precizno definisani i unapred poznati budžeti za finansiranje aktivnosti u okviru strategija ili programa razvoja;
- 4) Nedostatak adekvatnih pokazatelja za praćenje i analizu sprovođenja strategije ruralnog razvoja.

Ovako navedeni nedostaci ili prepreke mogu da se transformišu u ciljeve za kreiranje politike održivog ruralnog razvoja. Jedan od ciljeva može da bude integracija elemenata politike održivog razvoja i politike razvoja poljoprivrede, turizma, malih i srednjih preduzeća, politike zapošljavanja, smanjenja siromaštva i ostalih međusobno povezanih politika i strategija na nivou nacionalne privrede. U tom smislu, potrebno je sačiniti multisektorske planove i programe, kreirati mere za diverzifikaciju ekonomskih aktivnosti u ruralnim područjima, obezbediti adekvatnu fizičku i institucionalnu infrastrukturu. Važan cilj jeste i unapređenje veština i sposobnosti kreatora politike i aktera u oblastima upravljanja politikom, programima i planskim aktivnostima.

Za upravljanje ovakvom politikom razvoja potrebno je usaglasiti brojne aktivnosti:

- Napraviti reviziju nacionalne politike ruralnog razvoja;
- Inkorporirati elemente strategije održivog razvoja u strategiju održivog ruralnog razvoja;
- Razmotriti i analizirati podatke o stanovništvu i demografskim trendovima;
- Posebnu pažnju posvetiti socijalnoj komponenti održivosti koja se ogleda u rešavanju problema siromaštva u ruralnim sredinama;
- Napraviti reviziju zakonodavnih rešenja važnih za politiku ruralnog razvoja (dopune i izmene zakona, donošenje novih zakonskih i regulativnih okvira);
- Podsticati razvoj i transfer odgovarajuće tehnologije za poljoprivredu sa ciljem unapređenja konkurentnosti ovog sektora;

- Prilagoditi programe koji uvažavaju poboljšanja u proizvodnji, distribuciji i marketingu poljoprivrednih proizvoda;
- Usaglasiti politiku održivog ruralnog razvoja sa programima koji uključuju aktivnosti koje se odnose na prirodne resurse (aktivnosti upravljanja šumama, vodama, zemljištem i dr.);
- Podsticati socijalne i ekonomske programe koji podržavaju održivi ruralni razvoj, naročito u marginalnim područjima (manje razvijena područja, brdsko-planinska područja, područja u kojima je pretežno staro stanovništvo, područja sa siromašnim prirodnim resursima za bavljenje poljoprivrednom proizvodnjom);
- Pružiti podršku istraživanju i iznalaženju rešenja za konkretne probleme, kao i uspostaviti saradnju između istraživača i korisnika novih rešenja.

Pored usaglašavanja aktivnosti za vođenje politike održivog ruralnog razvoja na nacionalnom nivou, sve više se zahteva da nacionalne politike budu usaglašene sa međunarodnim programima i politikama. Tako, na nivou Evropske unije, sve zemlje članice uglavnom svoje strategije usaglašavaju i baziraju na strateškim okvirima ili politikama na nivou EU (većina strategija ruralnog razvoja zemalja članica EU bazira se na Politici ruralnog razvoja EU za period 2007-2013.) (The EU Rural Development Policy 2007-2013 2007). Od posebne važnosti su usaglašavanja koja se odnose na ponudu hrane na subregionalnim nivoima, uključujući i regionalne ekonomske integracije za obezbeđenje dovoljnih količina hrane. Takođe, važna su i usaglašavanja sa relevantnim međunarodnim principima i propisima o zaštiti životne sredine, sa ciljem integracije poljoprivredne i ekološke politike i uspostavljanja načina za njihovu međusobnu podršku. U tom pravcu potrebno je jačanje nacionalnih, regionalnih i međunarodnih sistema i mreža za identifikaciju ekološki podobne tehnologije, razmenu informacija o tehnikama i alatima za upravljanje poljoprivrednom i ekološkom politikom.

2. Politika i strategija održivog ruralnog razvoja u EU

Politika ruralnog razvoja je veoma značajna za EU budući da „90% teritorije EU čini ruralno područje, a ova oblast obuhvata više od polovine stanovništva“ (The EU Rural Development Policy 2007-2013 2007, 3). U današnje vreme ruralna područja suočavaju se sa velikim izazovima. Jedan od izazova je povećati konkurentnost preduzeća i poljoprivredne proizvodnje u ruralnim sredinama. Zatim, povećati prosečnu zaradu koja je manja u ruralnim područjima nego u urbanim. Takođe, izazov predstavlja i razvoj uslužnog sektora koji je slabije razvijen u ruralnim nego u urbanim sredinama.

Na nivou EU postoji utvrđena politika ruralnog razvoja, a svaka država članica može da odluči da deluje potpuno nezavisno u razvoju sopstvene ruralne politike i strategije. Ipak, ovakav pristup nezavisnog delovanja nije zastupljen i uglavnom je strategija ruralnog razvoja svake države članice bazirana na

**Komparativna analiza strategija održivog ruralnog razvoja zemalja u okruženju
- osnova za kreiranje efektivne strategije održivog ruralnog razvoja u Srbiji**

jedinstvenoj politici na nivou EU. U politici ruralnog razvoja EU veoma važno je to što mnoga pitanja ruralnog razvoja ne mogu da se sagledavaju samo na nacionalnom nivou. Na primer, politika zaštite životne sredine i održivi razvoj predstavljaju problematiku šireg, međunarodnog značaja. Implementacija mera politike ruralnog razvoja se finansira delom iz centralnog budžeta EU, a delom iz budžeta pojedinih zemalja članica. Pravila koja regulišu politiku ruralnog razvoja za period 2007-2013. godina definisana su Uredbom Evropske komisije broj 1698/2005. Prema ovoj Uredbi, „politika ruralnog razvoja EU za period od 2007. do 2013. godine je fokusirana u tri pravca:

- Poboljšanje konkurentnosti poljoprivrednog i šumarskog sektora;
- Poboljšanje stanja životne sredine i sela;
- Poboljšanje kvaliteta života u ruralnim područjima i podsticanje diverzifikacije ruralne ekonomije“ (The EU Rural Development Policy 2007-2013 2007, 3).

Kako bi se postigli ovako definisani ciljevi, potrebno je veću pažnju posvetiti strateškom pristupu za povećanje konkurentnosti, kreiranju novih radnih mesta, uvođenju inovacija u ruralne sredine i poboljšanju komunikacije između centralnih i lokalnih aktera u smislu predlaganja programa, njihove realizacije i usaglašavanja potreba i ciljeva.

Aktuelne su javne debate o novim ciljevima ruralnog razvoja za period do 2020. godine s obzirom na to da je Evropska unija usvojila strategiju razvoja „Evropa 2020“. (Europe 2020 2010) U ovoj Strategiji se kao „osnovne odrednice i prioritete budućeg razvoja navode: 1) razvoj zasnovan na znanju; 2) održivi razvoj; 3) inkluzivni razvoj“ (Europe 2020 2010). Tako, ovi prioritete su ugrađeni u novi koncept politike ruralnog razvoja kako bi doprineli izlaženju u susret izazovima koje je definisala Evropska unija. *Razvoj zasnovan na znanju* označava porast konkurentnosti sektora poljoprivrede uvođenjem novih tehnologija i inovacija, širu zastupljenost „zelenih“ tehnologija, investicije u obrazovanje i istraživanja. *Održivi razvoj* podrazumeva upravljanje zemljištem, promociju obnovljivih izvora energije, povećanje efikasnosti korišćenja resursa upotrebom novih tehnologija, veće iskorišćenje rezultata novih istraživanja, smanjenje emisije štetnih gasova. „Kako bi se postigao *inkluzivni razvoj* potrebno je veće iskorišćenje ekonomskog potencijala ruralnih sredina, razvoj lokalnih tržišta i kreiranje novih radnih mesta, smanjenje siromaštva u ruralnim sredinama, kontinuirana podrška dohotku poljoprivrednih proizvođača.“ (The CAP towards 2020 2010, 6)

Na osnovu ovih prioriteta definisani su i *ciljevi politike ruralnog razvoja EU do 2020. godine*. (The CAP towards 2020 2010, 10):

- 1) *Konkurentnost poljoprivrednog sektora* – koja se može realizovati uvođenjem inovacija i povećanjem efikasnosti iskorišćenja resursa u ovom sektoru.

- 2) *Održivo upravljanje prirodnim resursima* – obezbediće se adekvatnom brigom i pravim merama u pogledu zaštite životne sredine, odgovarajućim merama za očuvanje kvaliteta zemljišta, većom brigom za klimatske promene.
- 3) *Balansirani teritorijalni razvoj ruralnih područja* – može se ostvariti poboljšanjem uslova života u ruralnim sredinama kreiranjem efikasnijih veza između urbanih i ruralnih područja, a pružanje podrške mladima u ruralnim sredinama treba da bude prioritet.

Prihvatajući ove prioritete u razvoju, ruralna područja u okviru Evropske unije će dostići viši nivo zaposlenosti, produktivnosti i socijalne kohezije. Budući razvoj je označen kao “zeleni”, što znači obezbeđenje ekonomskog rasta uz visok stepen uvažavanja zaštite životne sredine.

3. Koncept nacionalne strategije održivog ruralnog razvoja i na njoj zasnovanih parcijalnih strategija različitih ruralnih područja

Prilikom realizacije nacionalne politike ruralnog razvoja, neophodno je donošenje i implementacija odgovarajuće nacionalne strategije i mera kako bi se ubrzao napredak različitih ruralnih područja. Nacionalna strategija ruralnog razvoja predstavlja strateški okvir za identifikovanje ključnih područja i prioriteta u razvoju ruralnih područja. Ovom strategijom definiše se vizija razvoja ruralnog sektora i njegova uloga u ukupnom razvoju nacionalne privrede. Nacionalna strategija ruralnog razvoja predstavlja sveobuhvatan i jedinstven okvir za mobilisanje raspoloživih resursa i njihovo efektivno korišćenje za realizaciju postavljenih ciljeva. Takođe, nacionalna strategija ruralnog razvoja bi trebalo da definiše potrebe i uskladi ih sa raspoloživim resursima i prioritetima. Ovakva strategija čini osnovu za izradu programa ruralnog razvoja.

Parcijalne strategije se moraju fokusirati na razvoj resursa ruralnih područja, odnosno na diverzifikaciju ekonomske baze, obnavljanje kapaciteta i smanjenje udela sive ekonomije. Analiza postojećeg stanja i definisanje željenih pravaca razvoja su ključni elementi u procesu formulisanja strategije razvoja određenog ruralnog područja. Kao važni elementi ovog procesa mogu se navesti:

- *Uspostavljanje dugoročnih ciljeva i prioriteta u razvoju.* – Kao i nacionalne strategije, parcijalne strategije i planovi bi takođe trebalo da budu bazirani na dugoročnim ciljevima ili viziji. U tom smislu, parcijalna strategija bi trebalo da bude usaglašena sa ekonomskim, socijalnim, ekološkim i institucionalnim prioritetima.
- *Umrežavanje i dobra koordinacija na svim nivoima.* – Kako bi parcijalne strategije razvoja ostvarivale svoje ciljeve neophodno je napraviti mehanizme za povezivanje i koordinaciju između aktera na nacionalnom i lokalnom nivou koji su uključeni u proces kreiranja i implementiranja strategije ruralnog razvoja.

Komparativna analiza strategija održivog ruralnog razvoja zemalja u okruženju - osnova za kreiranje efektivne strategije održivog ruralnog razvoja u Srbiji

- *Efikasno upravljanje resursima i sistemima.* – Za kreiranje efektivne strategije ruralnog razvoja, postoji potreba za kvalitetnim kadrovima. To znači da je potrebno obezbediti dobru koordinaciju, upravljanje i kontrolu. Kvalitet strategije i njena implementacija zavise od jasno definisanih zadataka i odgovornosti svakog učesnika u tom procesu. Važan element za kreiranje i implementaciju strategije jeste ostvarivanje komunikacije sa javnošću kako bi se dobijale povratne informacije i inputi za rad kreatora politike i strategije.
- *Identifikovanje kontrolnih indikatora.* – Za praćenje napretka u implementaciji strategije važno je identifikovati ključne pokazatelje. Za izbor, tj. koncipiranje sistema indikatora potrebna je baza pouzdanih informacija o trenutnom stanju i aktuelnim promenama.

Za svako područje, u skladu sa njegovim specifičnostima, neophodno je izraditi i lokalne akcijske planove koji će bliže definisati konkretne potrebe i mogućnosti za razvoj tog područja. Implementacija usvojene politike bi trebalo da bude u nadležnosti lokalnog nivoa.

4. Karakteristike politika i elementi strategija ruralnog razvoja zemalja u okruženju

Analizom elemenata strategije ruralnog razvoja Rumunije, Bugarske i Slovenije može se primetiti da su sve zasnovane na istim strateškim ciljevima, odnosno da su strateški ciljevi u osnovi preuzeti iz *Politike ruralnog razvoja EU 2007-2013*. Međutim, postoje neke specifičnosti pomenutih strategija.

Nacionalni strateški plan ruralnog razvoja Rumunije (2007-2013) pored tri strateška cilja koja su definisana na nivou EU (1) poboljšanje konkurentnosti poljoprivrednog sektora; 2) unapređenje stanja životne sredine i ruralnog područja; 3) poboljšanje kvaliteta života u ruralnim sredinama i podsticanje diverzifikacije ekonomskih aktivnosti, obuhvata i četvrti cilj, odnosno implementaciju LEADER¹

¹ LEADER program je projekat EU za razvoj ruralnih područja. U ovim projektima inicijativu imaju lokalne zajednice, sa ciljem promocije integralnog i održivog razvoja ruralnih područja. Ovaj program započeo je da se primenjuje 1998. godine. Glavna karakteristika jeste baziranost na lokalnim partnerstvima, privatnim i javnim, koja kreiraju razvojne projekte za određenu oblast. Oblast na koju može da se odnosi LEADER program je obično uokvirena administrativnim granicama i u njoj ne stanuje više od 100.000 stanovnika. LEADER projekat je obnavljan tri puta i to: LEADER I (1989-1993); LEADER II (1994-1999) i LEADER + (od 2000. godine). *Suštinu LEADER programa* čini sledeće: program se odnosi isključivo na teritorijalno uokvireno ruralno područje; podržava se izrada strategije razvoja ruralnog područja; daje se podrška lokalnom stanovništvu da se uključi u implementaciju strategije i programa ruralnog razvoja; inicira se osnivanje lokalnih akcionih grupa; uspostavlja se saradnja sa ostalim ruralnim područjima sa ciljem razmene iskustava; omogućava se međunarodna ekonomska saradnja. Osnovni *ciljevi* koji se žele postići sprovođenjem LEADER programa su: očuvanje prirodnog i kulturnog bogatstva, kreiranje adekvatnog poslovnog ambijenta za razvoj ekonomskih sektora u ruralnim područjima, participacija lokalnog stanovništva u izradi

programa. Tako se sva četiri cilja ruralnog razvoja zasnivaju na konceptu održivog razvoja. Nacionalni strateški plan ruralnog razvoja Rumunije sadrži jasno naznačene kvantitativne indikatore za praćenje ostvarenja svakog cilja. Budžeti su predviđeni za svaku aktivnost za ostvarenje postavljenog cilja. Struktura budžeta je takva da je za prvi cilj izdvojeno 45% budžeta, za drugi 25%, treći 30% i za četvrti 2,5% ukupnog budžeta.

Nacionalni strateški plan ruralnog razvoja Bugarske (2007-2013) sadrži ciljeve koji su komplementarni i u potpunosti usaglašeni sa razvojnim prioritetima EU (politika zapošljavanja, privredni rast, održivi razvoj), politikom EU u oblasti zaštite životne sredine i upravljanja prirodnim resursima u ruralnim sredinama, kao i sa socio-ekonomskim uslovima u ruralnim sredinama u Bugarskoj. Svaki cilj je jasno predstavljen i objašnjen kroz čitavu hijerarhiju podciljeva i aktivnosti za njegovo ostvarenje. Strategija sadrži jasno naznačene indikatore za praćenje ostvarenja svakog cilja. Analiza budžeta je veoma skromno predstavljena i za period 2007-2013. godina predviđeni budžet za ostvarenje ciljeva ruralnog razvoja iznosi 2,6 milijardi evra (National Strategy Plan for Rural Development of Bulgaria (2007-2013) 2007, 43).

Nacionalni strateški plan ruralnog razvoja Slovenije za period 2007-2013. godine je takođe usaglašen sa smernicama i uputstvom EU za sačinjavanje strategije ruralnog razvoja. Strategija sadrži sve elemente koje imaju strategije ruralnog razvoja ostalih zemalja članica EU.

Ono što izdvaja Nacionalni strateški plan ruralnog razvoja Slovenije od ostalih jeste jasno naznačen prioritet ruralnog razvoja Slovenije, a to je podizanje konkurentnosti ekonomskih sektora u ruralnim područjima. Indikator za praćenje ostvarenja ovog cilja jeste produktivnost rada. Da bi Slovenija dostigla evropski prosek u produktivnosti rada u sektoru poljoprivrede ili prosek najrazvijenijih zemalja u EU, neophodno je veći naglasak staviti na obrazovanje poljoprivrednika. Pored toga, potrebno je unaprediti tehnologiju za poljoprivrednu proizvodnju. (National Strategy Plan for Rural Development of the Republic of Slovenia 2007-2013 2007, 6)

Program ruralnog razvoja Republike Slovenije za period 2007-2013. godina predstavlja operacionalizaciju usvojene Strategije. Prvih 77 strana obrađuju problematiku stanja u ruralnim sredinama Slovenije u svetlu slabosti i snaga. Zatim, u okviru analize postojećeg stanja, izvršena je analiza uticaja prethodnih programa podrške ruralnom razvoju (od 2004. godine) kroz različite vidove pretpripravnih fondova i fondova koji su na raspologanju od ulaska u EU. Ciljevi ruralnog razvoja Slovenije su u osnovi isti kao ciljevi ruralnog razvoja ostalih zemalja EU. Opšti cilj jeste održivi ruralni razvoj. Implementacijom predviđene politike ruralnog razvoja bi trebalo da se pomogne ruralnim sredinama da privredni sektori postanu konkurentniji, da se stvore nove mogućnosti za zapošljavanje i

strategije i programa razvoja ovih područja, poboljšanje uslova života stanovnika ruralnih područja i jačanje socijalne povezanosti.

**Komparativna analiza strategija održivog ruralnog razvoja zemalja u okruženju
- osnova za kreiranje efektivne strategije održivog ruralnog razvoja u Srbiji**

širenje inovacija. Programom je predviđeno fokusiranje na investicije u ljudske resurse, znanje i veštine, nove metode ekološkog upravljanja i kreiranje novih radnih mesta u ruralnim sredinama. Na taj način bi ruralne sredine postale atraktivnije za privlačenje investicija. Politika ruralnog razvoja bi trebalo indirektno da podržava održivi razvoj ruralnih područja, tako što bi sve aktivnosti bile usaglašene sa ekološkim ciljevima i ciljevima očuvanja prirodne sredine.

Najznačajniji indikatori koji bi trebalo da predstavljaju rezultat implementacije ovog Programa su: ekonomski rast, zapošljavanje, povećanje produktivnosti rada, zaustavljanje trenda opadanja biodiverziteta, poboljšanje kvaliteta voda, poboljšanje kvaliteta zemljišta, doprinos borbi protiv klimatskih promena, povećanje proizvodnje energije iz obnovljivih resursa (Rural Development Programme of the Republic of Slovenia 2007-2013 2007). Budžet je usmeren tako da se najviše sredstava odvaja za unapređenje stanja životne sredine, a zatim za povećanje konkurentnosti (preko 85% budžeta za ove dve komponente). Ukupan budžet za finansiranje aktivnosti predviđenih ovim Programom iznosi preko 1,1 milijarde evra.

Pored iskustava navedenih zemalja relevantno je upoznati se sa elementima i politikama ruralnog razvoja zemalja u okruženju. Prvo sa iskustvima Crne Gore, a u nastavku i Hrvatske.

Crna Gora nema definisanu i usvojenu zasebnu strategiju ruralnog razvoja, već Strategiju razvoja proizvodnje hrane i ruralnih područja za period od 2007. do 2013. godine. Takođe, u ovoj Strategiji je akcenat na agrarnoj, a ne na ruralnoj politici razvoja. Međutim, jasno je istaknuto da će najvažnije mesto u daljoj agrarnoj politici imati politika ruralnog razvoja. Planirani budžet za ruralni razvoj je oko 30 miliona evra godišnje. U ovom strategijskom dokumentu jasno je predstavljen stav Crne Gore o težnji za približavanjem standardima Evropske unije. Strategijom je predviđeno prilagođavanje institucionalnog, pravnog i tržišnog okvira standardima EU. U dokumentu je eksplicitno navedeno da „budući koncept agrarne politike ne može da bude ni protekcionistički, niti liberalni, veći koncept održivog razvoja poljoprivrede“ (Crnogorska poljoprivreda i Evropska unija – Strategija razvoja proizvodnje hrane i ruralnih područja 2006, 11). Za postizanje ovog koncepta, cilj je razvoj multifunkcionalne uloge poljoprivrede i modernizacija institucionalnog okvira neophodnog za integrisanje Crne Gore u međunarodnu zajednicu i evropske procese. Planirane reforme u sektoru poljoprivrede skoncentrisane su u tri segmenta: reforma agrarne politike, harmonizacija zakonodavstva sa zahtevima za evropsku integraciju i izgradnja institucija. Reforme u delu agrarne politike predviđaju „tri reformska procesa vezana za ruralni razvoj:

- 1) podizanje konkurentnosti poljoprivrede i prerađivačke industrije,
- 2) bolje upravljanje prirodnim resursima,

- 3) diverzifikaciju ekonomskih aktivnosti ruralnog stanovništva'' (Crnogorska poljoprivreda i Evropska unija – Strategija razvoja proizvodnje hrane i ruralnih područja 2006, 12).

Pri tome se zapaža da među planiranim reformama nije sagledana socijalna komponenta. Ona predstavlja treći stub koncepta održivog razvoja, koji je u ovako definisanim reformskim procesima nedovoljno zastupljen.

Strategija ruralnog razvoja Republike Hrvatske 2008-2013. godina zasnovana je na bazičnim ciljevima *Nacionalne strategije razvoja Hrvatske* koji podrazumevaju: ubrzani privredni rast, zaposlenost, konkurentnost, smanjenje regionalnih razlika. „Strateški ciljevi ruralnog razvoja Hrvatske su:

- Poboljšanje konkurentnosti poljoprivrednog i šumskog sektora;
- Očuvanje, zaštita i održivo korišćenje prirodne sredine, prirodnog i kulturnog nasleđa;
- Poboljšanje kvaliteta života u ruralnim područjima;
- Unapređenje institucionalnog okruženja.“ (Strategija ruralnog razvoja Republike Hrvatske 2008-2013 2008, 37)

Sva četiri strateška cilja su jasno usaglašena sa načelima koncepta održivog razvoja. Za svaki strateški cilj navedeni su kvalitativni i kvantitativni pokazatelji praćenja napretka u implementaciji. Planirani budžet za sprovođenje Strategije ruralnog razvoja iznosi 1.500.000.000 hrvatskih kuna od 2009. godine, odnosno preko 200 miliona evra godišnje.

5. Komparativna analiza nekih elemenata koncipiranja i implementacije strategija ruralnog razvoja zemalja u okruženju

Komparativna analiza predstavljenih strategija ruralnog razvoja napravljena je sa ciljem pozicioniranja Srbije u odnosu na zemlje EU i neke zemlje u okruženju prema napretku u kreiranju strateškog okvira i određivanju strateških smernica ruralnog razvoja. Ovom analizom obuhvaćeni su sledeći kriterijumi:

- 1) Dužina vremenskog perioda na koji se strategija odnosi;
- 2) Zasnovanost strategije na konceptu održivog razvoja;
- 3) Jasno istaknuti ciljevi ruralnog razvoja;
- 4) Jasno navedeni izvori finansiranja i budžet;
- 5) Monitoring sprovođenja strategije;
- 6) Kvantitativni i kvalitativni pokazatelji ostvarenih rezultata;
- 7) Razvoj institucija za podršku ruralnom razvoju;
- 8) Prethodno izvršena SWOT analiza;
- 9) Analiza stanja/predlozi rešenja.

Analiza perioda na koji se strategija odnosi je posebno važna prilikom definisanja strategije ruralnog razvoja u Srbiji, s obzirom na to da je vremenski

**Komparativna analiza strategija održivog ruralnog razvoja zemalja u okruženju
- osnova za kreiranje efektivne strategije održivog ruralnog razvoja u Srbiji**

period za koji je predlagana strategija ruralnog razvoja Srbije (*Nacrt strategije ruralnog razvoja 2010-2013.*) mnogo kraći u odnosu na dužinu strateškog horizonta ostalih zemalja.

Tabela br. 1 Komparativna analiza nekih elemenata strategija ruralnog razvoja zemalja u okruženju

Država Indikator	Srbija	Crna Gora	Hrvatska	Rumunija	Bugarska	Slovenija
Period na koji se odnosi strategija	2010-2013.	2007-2013.	2008-2013.	2007-2013.	2007-2013.	2007-2013.
Zasnovanost strategije na konceptu održivog razvoja	Nije jasno razgraničeno	Da	Ne	Da	Da	Da
Jasno istaknuti ciljevi ruralnog razvoja	Ne	Da	Da	Da	Da	Da
Jasno navedeni izvori finansiranja i budžet	Ne	Da	Da	Da	Da	Da
Monitoring sprovođenja strategije	Ne	Ne	Da	Da	Ne	Da
Kvantitativni i kvalitativni pokazatelji ostvarenih rezultata	Ne	Ne	Da	Da	Da	Da
Razvoj institucija za podršku ruralnom razvoju	Institucije su samo navedene	Da	Da	Da	Da	Da
SWOT analiza	Da	Da (analiza se odnosi samo na poljoprivredu)	Da	Da	Predstavljene su samo snage i slabosti	Da
Analiza stanja/predlozi rešenja	Skoro 80% teksta čini analiza stanja	16,5% teksta odnosi se na koncept mera agrarne politike	76% teksta čini analiza stanja	42% teksta odnosi se na koncept mera politike ruralnog razvoja	58% teksta čini analiza stanja	Da

Evidentno je da gotovo sve strategije ruralnog razvoja u osnovi imaju koncept održivog razvoja, odnosno sve strategije uvažavaju tri dimenzije održivosti: ekonomsku, ekološku i socijalnu. Ovakav način koncipiranja strategije u Srbiji nije zastupljen.

Ciljevi budućeg ruralnog razvoja u Nacrtu strategije ruralnog razvoja u Srbiji nisu jasno definisani. Od značaja je ukazati na veliku preciznost u definisanju ovog elementa strategije ostalih zemalja.

Izvori finansiranja i budžet su od ključne važnosti za stvaranje mogućnosti za konzistentu implementaciju strategije i približavanje strateških ciljeva i aktivnosti realnim mogućnostima države. U Nacrtu strategije Srbije nisu specifikovani izvori finansiranja za razliku od strategija analiziranih zemalja.

Praćenje realizacije strateških aktivnosti na osnovu jasno definisanih kvantitativnih i kvalitativnih pokazatelja je, svakako, bitan element strateškog, kontrolno-upravljačkog procesa. Ukazivanje na ovaj momenat je bitno zbog toga što skoro sve analizirane strategije ruralnog razvoja naročitu pažnju pridaju definisanju ovih pokazatelja, što nije slučaj sa Nacrtom strategije Srbije.

Institucionalna podrška kreiranju i implementaciji strategije ruralnog razvoja trebalo bi da obezbedi interaktivnu vezu između nacionalnih institucija i lokalnog ruralnog stanovništva, odnosno da omogući participaciju lokalnog stanovništva u sprovođenju mera za kvalitetnije zadovoljavanje potreba ruralnih sredina. Zbog toga je ovaj segment strategije važan. Pored navođenja institucija od značaja za segment politike ruralnog razvoja, neophodna je i analiza njihove realne uključenosti u davanju podrške.

Kako bi se što bolje sagledala postojeća situacija i mogući pravci budućeg razvoja ruralnih sredina, potrebno je u strateški okvir uključiti neki od kvalitativnih instrumenata menadžment podrške kao što je *SWOT analiza*.

Primetno je da strateški dokumenti veći naglasak stavljaju na *analizu stanja* u odnosu na *predloge rešenja*. U Nacrtu strategije ruralnog razvoja Srbije čak više od 80% materije se odnosi samo na analizu stanja. Konceptualno je potrebno više prostora dati segmentu koji se odnosi na predlaganje rešenja i iznalaženje načina da se dođe do tih rešenja, odnosno realizovanje specifikovanih razvojnih ciljeva.

Mnogi od navednih nedostataka u predloženom Nacrtu strategije ruralnog razvoja Srbije otklonjeni su usvajanjem Nacionalnog programa ruralnog razvoja Srbije za period 2011-2013. godina, ali Srbija i dalje nema Strategiju ruralnog razvoja koja bi trebalo da sadrži sve navedene i analizirane elemente. U cilju unapređenja Nacrta buduće strategije ruralnog razvoja Srbije, neophodno je podrobnije se upoznati sa njegovim elementima.

5. Nacrt strategije ruralnog razvoja Srbije – preporuke za unapređenje

Avgusta 2009. godine donet je „Nacrt strategije ruralnog razvoja Srbije 2010-2013.“. Ovaj Nacrt strategije je trebalo da bude usvojen kao *Strategija ruralnog razvoja 2010-2013.* godina, ali se krajem 2010. godine odustalo od njenog usvajanja. Bez obzira na to što predložena Strategija nije usvojena, od

**Komparativna analiza strategija održivog ruralnog razvoja zemalja u okruženju
- osnova za kreiranje efektivne strategije održivog ruralnog razvoja u Srbiji**

važnosti je analizirati njen Nacrt u nekim segmentima i ukazati na moguće nedostatke kako bi se došlo do preporuka za njegovo preciziranje.

Trogodišnji period na koji se ovaj Nacrt strategije odnosio je suviše kratak da bi se dugoročno postavile smernice ruralnog razvoja. Nacrtom strategije ruralnog razvoja Srbije 2010-2013. (Nacrt strategije ruralnog razvoja Srbije 2010-2013 2009, 43) u delu „Vizija za ruralnu Srbiju” do 2013. godine, osnovni ciljevi budućeg ruralnog razvoja u Srbiji determinisati su kroz tri komponente: vizije za sektor poljoprivrede, vizije za prehrambenu industriju i vizije za ruralnu ekonomiju i društvo. Ovo ukazuje da su ciljevi ruralnog razvoja Srbije ekonomske i socijalne prirode. Navedeni ciljevi usmereni su na podizanje konkurentnosti poljoprivrednog sektora, razvoj prehrambene industrije kroz unapređenje kvaliteta proizvoda i podsticanje razvoja malih i srednjih preduzeća i stavljanje većeg naglaska na socijalnu komponentu ruralne zajednice. Veoma važna ekološka komponenta, prvi stub koncepta održivog razvoja, nije sagledana kroz viziju razvoja ruralnog područja Srbije. Navedena vizija i ciljevi ruralnog razvoja identični su ciljevima ruralnog razvoja predviđenim dokumentom Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srbije pod nazivom „*Održiva poljoprivreda u razvijenoj ruralnoj ekonomiji – Vizija za poljoprivredu i ruralnu ekonomiju Republike Srbije*“ (Održiva poljoprivreda u razvijenoj ruralnoj ekonomiji – Vizija za poljoprivredu i ruralnu ekonomiju Republike Srbije 2007, 10).

Međutim, u Nacrtu strategije ruralnog razvoja posebno su naznačena četiri strateška cilja ruralnog razvoja Srbije, koja su očigledno bazirana na Uredbi 1698/2005 Evropske komisije i identična ciljevima ruralnog razvoja zemalja EU: 1. Poboljšanje konkurentnosti poljoprivrede, šumarstva i sektora prehrambene industrije; 2. Zaštita, očuvanje i unapređenje životne sredine u skladu sa održivim ruralnim razvojem; 3. Priprema i promovisanje lokalnih inicijativa i strategija ruralnog razvoja; 4. Poboljšanje kvaliteta života stanovništva u ruralnim oblastima (Nacrt strategije ruralnog razvoja Srbije 2010-2013 2009, 44). Predloženi ciljevi ruralnog razvoja zasnovani su na pretpostavci da će Srbija u periodu implementacije Strategije dobiti status kandidata za ulazak u EU i da će joj biti na raspolaganju fondovi za ruralni razvoj (IPARD). Na osnovu toga predložena su tri pravca za ostvarenje ruralnog razvoja:

- 1) poboljšanje tržišne efikasnosti i primena standarda EU,
- 2) pripremne radnje za sprovođenje agroekoloških mera i lokalnih strategija ruralnog razvoja,
- 3) razvoj ruralne ekonomije.

U delu Nacrta strategije pod nazivom „*Doslednost u programiranju*“, svaki od četiri prethodno navedena cilja predstavljen je kao posebna strategija. Tako, predložene tri mere ruralnog razvoja tesno su povezane sa četiri strategije ruralnog razvoja. Iz ovoga se može zaključiti da ne postoji jedinstvena strategija ruralnog razvoja za navedeni vremenski period. Vizija, strateški ciljevi i mere ruralnog

razvoja su, očigledno, međusobno isprepletani i ne vide se jasne i konzistentne smernice budućeg ruralnog razvoja.

Kada je reč o budžetu, u Nacrtu strategije je samo u dve rečenice navedeno iz kojih domaćih i stranih izvora je planirano da Strategija bude finansirana, bez navođenja budžetskog okvira i njegove strukture. Evidentno je da veoma važan element strategije nije adekvatno sagledan i definisan. Pored toga, Nacrt strategije ruralnog razvoja Srbije ne predviđa kako će se pratiti implementacija predviđenih mera, niti obezbeđuje okvir za kvantitativno i kvalitativno izražavanje ostvarenih rezultata.

Trebalo bi napomenuti da je, u međuvremenu, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srbije pripremlilo „Nacionalni program ruralnog razvoja Srbije za period 2011-2013. godina“ (NPRR) koji je usvojen februara 2011. godine. Ono što je očigledno jeste da je Nacrt strategije ruralnog razvoja Srbije 2010-2013. godina u potpunosti ugrađen u NPRR. Pored toga, deo NPRR koji se odnosi na analizu najvažnijih sektora u poljoprivredi je, u stvari, deo Nacionalnog programa poljoprivrede Srbije 2009-2011. god.

Ipak, napredak u Nacionalnom programu ruralnog razvoja Srbije u odnosu na Nacrt strategije ruralnog razvoja učinjen je u delu koji se odnosi upravo na glavne nedostatke Nacrta strategije – budžet za programski period i svaku pojedinačnu aktivnost je jasno definisan, a indikatori za praćenje ostvarenja ciljeva NPRR i sprovođenje aktivnosti su precizno definisani.

Ciljevi ruralnog razvoja Srbije su definisani kroz tri prioritete po uzoru na ciljeve ruralnog razvoja EU (Nacionalni program ruralnog razvoja Srbije od 2011. do 2013. godine 2011, 114):

- 1) Unapređenje tržišne efikasnosti poljoprivrednih gazdinstava i primena visokih nacionalnih standarda kvaliteta;
- 2) Pripreme aktivnosti za sprovođenje agroekoloških mera;
- 3) Razvoj i diverzifikacija ruralne ekonomije.

Za svaku osu predviđene su određene mere koje su usaglašene sa regulativom Evropske komisije (EC N0 718/2007) (COMMISSION REGULATION (EC) No 718/2007 of 12 June 2007 implementing Council Regulation (EC) No 1085/2006 establishing an instrument for pre-accession assistance (IPA) 2007) koja se odnosi na regulisanje instrumenata prepristupne pomoći. Struktura finansiranja definisanih mera (u vidu podsticaja) predviđena je na sledeći način:

- Za sprovođenje mera u okviru prve ose, namenjeno je 80% ukupnih raspoloživih sredstava za ruralni razvoj. Najveći iznos finansijskih sredstava za ove mere opredeljen je zbog toga što je unapređenje konkurentnosti domaće poljoprivrede determinisano kao prioritet. Sekundarni cilj jeste dostizanje evropskih standarda i otvaranje ekonomije Republike Srbije ka svetskom tržištu;
- Za vođenje politike zaštite životne sredine od štetnog uticaja poljoprivrede biće na raspolaganju 3% ukupnih sredstava namenjenih ruralnom razvoju;

Komparativna analiza strategija održivog ruralnog razvoja zemalja u okruženju - osnova za kreiranje efektivne strategije održivog ruralnog razvoja u Srbiji

- Za mere koje se odnose na diverzifikaciju aktivnosti u ruralnim sredinama predviđeno je 17% ukupnog budžeta za ruralni razvoj. Sekundarni cilj je povećanje dohotka zaposlenih u ruralnim sredinama, unapređenje kompetentnosti ruralnog stanovništva.

Za svaku meru u okviru NPRR definisane su aktivnosti i jasno naznačeni iznosi finansiranja, kao i indikatori za praćenje efektivnosti sprovedenih aktivnosti.

Nedostatak u vođenju politike ruralnog razvoja Srbije svakako je nepostojanje strateškog dokumenta u kome bi se na duži rok definisali ciljevi, a koji bi uz pomoć adekvatnih programa razvoja trebalo da se realizuju. Nacionalni program ruralnog razvoja Srbije za period 2011-2013. godine svakako predstavlja veliki napredak u definisanju i realizaciji ciljeva ruralnog razvoja, ali je period na koji se Program odnosi suviše kratak da bi se definisani ciljevi, usklađeni sa prioritetima ruralnog razvoja Evropske unije, približili u svojoj realizaciji visokim standardima u oblasti agrarnog sektora, zaštite životne sredine i života stanovnika ruralnih područja.

Zaključak

Adekvatan okvir nacionalne politike za održivi ruralni razvoj predstavlja osnovu za kreiranje strateških planova i programa. Za upravljanje ovom politikom razvoja potrebno je usaglasiti brojne aktivnosti vezane za ekonomsku, socijalnu i ekološku politiku na nacionalnom nivou, ali i sa međunarodnim programima i politikama. Zbog toga je važno pozicionirati nacionalnu politiku ruralnog razvoja u odnosu na druge zemlje kako bi se analizirao napredak u kreiranju strateškog okvira i odredile smernice budućeg razvoja.

Sve zemlje Evropske unije imaju strategiju ruralnog razvoja zasnovanu na politici ruralnog razvoja definisanoj na nivou EU. Zemlje u okruženju Srbije takođe imaju strategiju ruralnog razvoja. Usmeravanje ruralnog razvoja Srbije zasnovano je na Nacionalnom programu ruralnog razvoja za period 2011-2013. godina, dok aktuelna strategija ruralnog razvoja, kao važan razvojni dokument, još uvek ne postoji.

U radu je analiziran Nacrt strategije ruralnog razvoja Srbije 2010-2013. koji, upoređen sa strategijama ruralnog razvoja zemalja EU i nekih zemalja u okruženju, sadrži brojne nedostatke. Uočene slabosti i koncepcijske postavke ovog Nacrta su: 1) Kratak strateški horizont (Nacrt strategije se odnosi na period od samo 3 godine); 2) Strategija se ne zasniva u potpunosti na konceptu održivog razvoja (u Nacrtu strategije nisu uključene sve tri dimenzije održivosti – ekonomska, ekološka i socijalna); 3) Velika nepreciznost u definisanju ciljeva ruralnog razvoja (vizija, mere i ciljevi su nejasno postavljeni i ne predstavljaju konzistentnu smernicu budućeg ruralnog razvoja); 4) Izvori finansiranja nisu specifikovani, niti je predviđen budžet za implementaciju strateških aktivnosti;

5) Nacrt strategije ruralnog razvoja Srbije ne predviđa monitoring sprovođenja strateških aktivnosti, niti definiše kvantitativne i kvalitativne pokazatelje strateškog procesa; 6) Pored navođenja institucija od značaja za sprovođenje strategije ruralnog razvoja, u Nacrtu strategije nije izvršena analiza realne uključenosti predviđenih institucija u davanju podrške; 7) Nacrt strategije ruralnog razvoja Srbije se uglavnom bazira na analizi stanja, dok je predložima za rešavanje velikog broja problema sa kojima su suočena ruralna područja dat veoma mali značaj.

Navedeni nedostaci Nacrta strategije ruralnog razvoja Srbije predstavljaju ujedno i predloge za njegovo unapređenje. Nacionalni program ruralnog razvoja Srbije za period 2011-2013. godina sadrži određeni napredak u konceptualnom pogledu u odnosu na Nacrt strategije i to u delu koji se odnosi na neke od uočenih nedostataka (preciznije su definisani ciljevi ruralnog razvoja, za svaku programsku aktivnost je definisan budžet, definisani su indikatori za praćenje ostvarenja ciljeva). Međutim, Program ruralnog razvoja, koji je predviđen za period od samo dve godine, ne može da pruži viziju razvoja ruralnog područja u Srbiji, već je za to potreban stratejski dokument koji bi dugoročno trasirao ciljeve i pravce delovanja u funkciji održivog razvoja ovog područja.

Literatura

1. Bogdanov, N. (2007) *Mala ruralna domaćinstva u Srbiji i ruralna nepoljoprivredna ekonomija*. Beograd: UNDP.
2. *Commission Regulation (EC) No 718/2007 of 12 June 2007 implementing Council Regulation (EC) No 1085/2006 establishing an instrument for pre-accession assistance (IPA)*, Official Journal of the European Union, Brussels, 29.6.2007., <http://www.public.mzos.hr/fgs.axd?id=15921>, datum pristupanja: 14.04.2011.
3. *Crnogorska poljoprivreda i Evropska unija – Strategija razvoja proizvodnje hrane i ruralnih područja*, Republika Crna Gora, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, Podgorica, 2006. <http://www.minpolj.gov.me/biblioteka/strategije>, datum pristupanja: 12.03.2011.
4. Đekić, S. (2010) *Agrarni menadžment*. Niš: Ekonomski fakultet u Nišu
5. *Europa 2020, A Strategy for smart, sustainable and inclusive growth*, European Commission, Brussels, 03.03.2010., http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm, datum pristupanja: 21.04.2011.
6. *Nacionalni program poljoprivrede Srbije 2010-2013.*, Republika Srbija, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, maj 2010., www.mpt.gov.rs/download/nacionalniProgram.pdf, datum pristupanja: 30.04.2011.
7. *Nacionalni program ruralnog razvoja od 2011. do 2013. godine*, Vlada Republike Srbije, Beograd, februar 2011., <http://www.mpt.gov.rs/download/4827011.0062.9-1.pdf>, datum pristupanja: 12.04.2011.
8. *Nacrt strategije ruralnog razvoja 2010-2013.*, Republika Srbija, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, avgust 2009., <http://avm.rs/dokumenti2/Nacrt%20Strategije%20RR%202010-2013.pdf>, datum pristupanja: 10.03.2011.
9. *National Strategic Plan of Rural Development (2007-2013)*, Government of Romania, Ministry of Agriculture Forests and Rural Development, 2007., http://www.madr.ro/pages/dezvoltare_rurala/NATIONAL_STRATEGY_PLAN_march_2007.pdf, datum pristupanja: 12.03.2011.

**Komparativna analiza strategija održivog ruralnog razvoja zemalja u okruženju
- osnova za kreiranje efektivne strategije održivog ruralnog razvoja u Srbiji**

10. *National Strategy Plan for Rural Development (2007-2013)*, Republic of Bulgaria, The European Agricultural Fund for Rural Development, January 2007., http://seerural.org/1documents/Strategic_Documents2/Bulgaria/RURAL%20DEVELOPMENT%20PROGRAMME%20%282007-2013%29.pdf, datum pristupanja: 12.03.2011.
11. *National Strategy Plan for Rural Development 2007-2013*, Ministry for agriculture, forestry and food, Republic of Slovenia, Ljubljana, jun 2007., http://www.mkgp.gov.si/fileadmin/mkgp.gov.si/pageuploads/Breda/PRP/nsp_draft-June07_en_clean_01.pdf, datum pristupanja: 12.03.2011.
12. *Održiva poljoprivreda u razvijenoj ruralnoj ekonomiji – Vizija za poljoprivredu i ruralnu ekonomiju Republike Srbije*, Republika Srbija, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, maj 2007.
13. *Rural Development Programme of the Republic of Slovenia 2007-2013.*, Republic of Slovenia, Ministry of Agriculture, Forestry and Food, 20.07.2007., http://www.arsktrp.gov.si/fileadmin/arsktrp.gov.si/pageuploads/Aktualno/Aktualno/2010/RDP2007-2013__en.pdf, datum pristupanja: 13.03.2011.
14. *Strategija ruralnog razvoja Republike Hrvatske 2008-2013.*, Ministarstvo poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja, 2008., <http://www.mps.hr/default.aspx?id=3652>, datum pristupanja: 12.03.2011.
15. *The CAP towards 2020: Meeting the food, natural resources and territorial challenges of the future*, European Commission, Brussels, 18.11.2010, http://ec.europa.eu/agriculture/cap-post-2013/communication/index_en.htm, datum pristupanja: 14.04.2011.
16. *The EU Rural Development Policy 2007-2013*, European Commission, http://ec.europa.eu/agriculture/publi/fact/rurdev2007/en_2007.pdf, datum pristupanja: 13.03.2011.

**COMPARATIVE ANALYSIS OF SUSTAINABLE RURAL
DEVELOPMENT STRATEGY IN NEIGHBOURING COUNTRIES –
THE BASIS FOR CREATING EFFECTIVE SUSTAINABLE RURAL
DEVELOPMENT STRATEGY IN SERBIA**

Abstract: Rural development policy is the basis for designing national strategies for rural development as a very important development document. In present time there is a development concept of sustainable rural development, which represents the result of integration of rural development and sustainable development policies. The research presented in this paper aims to identify some determinants for creating policy and strategy for sustainable rural development. Given that Serbia still has no strategy for rural development, the paper, according to developed European countries, points to the critical elements of designing and implementing this strategy. Some of the criteria for analysis are: the objectives of rural development, funding sources, the indicators of achievements, proposals for solutions. The concept of a national strategy for sustainable rural development should form the basis for creating partial development strategies for different rural areas, which will better define the needs and align with available resources and priorities.

Keywords: rural areas, sustainable development, policy and strategy for rural development.